

V

Kommittémotion

Motion till riksdagen: 2014/15:849

av Mia Sydow Mölleby m.fl. (V)

Samers rättigheter

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör se till att det tas fram en vitbok om övergreppen mot samerna och på lämpligt sätt förmedla en officiell ursäkt.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör ta nya initiativ för att Sverige ska ratificera ILO-konvention 169.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en parlamentariskt sammansatt utredning för att utreda ett utökat samiskt självstyre.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning som skyndsamt ska återkomma med ett förslag om en samlad samepolitik.

Det historiska förtrycket av samer

Samerna är Sveriges enda ursprungsfolk och har som sådant en särställning bland Sveriges fem nationella minoriteter. I Sverige har det länge setts ner på det traditionella samiska levnadssättet och den samiska kulturen. Från det att den svenska majoritetsbefolkningen började befolka och bruka marken i de inre delarna av Norrland, i strid med den s.k. Lappkodicillen från 1751, försvårades samers möjligheter att använda marken för renbete, jakt och fiske. Samer har använts för tvångsarbete och de har tvångsflyttats.

T0D7084ADBC3E

2014-11-06 14:13:14

Mot slutet av 1800-talet började rasbiologin också få fäste i Sverige. Offentliga forskningsanslag användes för att mäta och jämföra kraniers form hos den svenska majoritetsbefolkningen, samer och sverigefinnar. Mätningen gjordes både på levande människor och genom att gräva upp gravar. ”Långskallar” ansågs högre stående än ”kortskallar”, dit samer räknades. Samer ansågs endast lämpade för att leva på det traditionellt samiska sättet och man införde bestämmelser som inskränkte samers möjligheter att bosätta sig och arbeta hur och var en ville. Samer skulle inte bygga hus eller bedriva jordbruk. Även samiska barns skolgång inskränktes.

År 1922 grundades det offentligt finansierade rasbiologiska institutet i Uppsala, det första i världen. Institutionen hade politikernas uppdrag att upprätthålla ”hög kvalitet på den svenska folkstammen”, vilket innebar att rasblandning skulle undvikas. Även om samer inte var direkt utpekade som en grupp som skulle utsättas för tvångsterilisering så är det ändå tydligt att många samer utsattes för dessa övergrepp som utfördes från mitten av 1930-talet till mitten av 1950-talet.

Samers rättigheter har stärkts de senaste decennierna, men det har aldrig getts en officiell ursäkt av den svenska majoritetsbefolkningen. Arbetsmarknadsdepartementet har tagit fram en vitbok om övergreppen mot Sveriges romer, efter ett förslag från utredningen ”Delegationen för romska frågor”. På samma sätt bör det tas fram en vitbok om övergreppen mot samerna. Därefter bör regeringen förmedla en ursäkt under lämpliga former. Regeringen bör tillse att det tas fram en vitbok om övergreppen mot samerna och på lämpligt sätt förmedla en officiell ursäkt. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Ratificera ILO-konvention 169

ILO:s (International Labour Organization) konvention nr 169 innehåller ett antal bestämmelser och åtaganden till skydd för ursprungsfolken. Ett grundläggande krav enligt konventionen är att ursprungsfolken till fullo ska åtnjuta mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. Det måste vidtas åtgärder mot diskriminering samt utformas särskilda insatser som främjar de berörda folkens sociala och ekonomiska rättigheter och som skyddar deras andliga och kulturella värden. Detta innebär bl.a. att det måste vidtas konkreta åtgärder för att skydda samers land, vatten, kultur och miljö.

Det borde vara självklart att Sverige ska ratificera ILO 169 och garantera samer de rättigheter som anges där. Så ser det tyvärr inte ut. Att Sverige inte lyckats ratificera ILO 169 är förstås inte heller bra för konventionens ställning och för möjligheterna att sätta tryck på alla länder i världen att ratificera den.

Det som hindrat en ratificering är framför allt att frågor kring samernas rättigheter till land och vatten inte har lösts. Motsättningarna ökar mellan samerna och den bofasta

befolkningen när renarna under vintern söker bete på privatägd mark. Det finns också problem i relationerna mellan renskötande och icke renskötande samer, där den senare gruppen utgör flertalet. Även jakt- och fiskerätten i fjällen diskuteras i förhållande till samernas rättigheter som urbefolkning. Här står olika starka intressen och olika rättigheter mot varandra. Med beaktande av att rennäringen är en central del av samernas kulturutövning har FN:s rasdiskrimineringskommitté uttalat sin oro över förmodade begränsningar i den traditionella nyttjanderätten till betesmark för renskötsel. Den sammantagna situationen för samerna kräver att regeringen på allvar tar tag i problemen för att kunna garantera samerna deras rättigheter som urbefolkning, men tyvärr händer väldigt lite i frågan. Det s.k. Nordmalingsmålet från 2011, där Högsta domstolen gav samebyar rätt till vinterbete på privat mark, ses visserligen som ett mycket viktigt steg för renskötande samer. Utfallet av domen löser dock inte alla problem – vissa menar att det bara löst ett av problemen just i Nordmaling.

Givetvis får inte ortsbefolkningen inom de områden som berörs av renbetet känna sig åsidosatt och kränkt genom de lösningar som ska garantera renskötande samers rättigheter. Icke renskötande samers rättigheter som urbefolkning måste också tillgodose. Samförstånd och samråd måste därför utgöra grunden för den väg framåt som leder till en ratificering av ILO-konventionen. Det krävs dock att regeringen tar förnyade initiativ som kan leda framåt, så att motsättningarna mellan samtliga parter löses.

År 2011 inleddes förhandlingar om en nordisk samekonvention, som många hoppades skulle vara en väg ur det dödläge som uppstått. Förslaget till konvention togs fram av en expertgrupp och remissbehandlades sedan i Sverige, Norge och Finland. Konventionen är tänkt som en nordisk tillämpning av ILO 169. Tyvärr har en sådan konvention ännu inte kommit på plats, vilket är beklagligt. Vi hoppas givetvis på att denna konvention ska bli verklighet och leda till framsteg, men den nya konventionen förändrar inte behovet av att ratificera ILO 169.

FN:s rasdiskrimineringskommitté har vid ett flertal tillfällen kritiserat Sverige för brister när det gäller samernas rättigheter som urfolk. Förra året kritiserades Sverige för att inte ta tillräcklig hänsyn till samebyarna i samband med gruvetableringar, och kommittén uppmanade då även den svenska regeringen att stoppa processen kring en etablering av en nickelgruva i Rönnbäcken, söder om Tärnaby, i väntan på att kommittén har utrett frågan om gruvplanerna strider mot FN:s rasdiskrimineringsregler. I tidigare rapporter har kommittén bl.a. uttryckt oro över att den svenska minerallagen tillåter stora industriprojekt och andra aktiviteter inom samiskt område, utan samernas fria och förhandsinformerade samtycke.

Gruvindustrin är en strategiskt viktig näring för Sverige. Inte minst i regioner som tidigare drabbats av hög arbetslöshet och utflyttning. Samtidigt har gruvbrytning en mycket stor påverkan på miljön och omgivande samhällen. Det finns en stark opinion för att bevara ovärderliga naturvärden och framtida välmående för lokalsamhälle och ursprungsbefolkning. Den svenska minerallagen är exceptionellt förmånlig för gruv- och prospekteringsbolag, samtidigt som alltför lite hänsyn tas till dem som påverkas av verksamheten. Vänsterpartiet menar därför att det är rimligt att ställa krav på gruvans ekonomi så att det finns pengar även för miljökostnaderna, att de som bor i eller använder området, t.ex. samebyarna, får större inflytande i tillståndsprocessen samt att det införs ett stopp för prospektering i naturreservat, Natura 2000-områden och världsarvsområden.

FN:s rasdiskrimineringskommitté har dessutom rekommenderat Sverige att ändra lagstiftningen för att ge samerna ett större inflytande över sitt landområde så att samernas rättigheter kommer att överensstämma med FN:s konventioner.

Regeringen bör ta nya initiativ för att Sverige ska ratificera ILO-konvention 169. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Öka det samiska självstyret

Sametinget bildades 1993 som en officiell representant för den samiska befolkningen och för att förbättra möjligheterna att förvalta och bevara den samiska kulturen. Det är dock inget organ för självstyre. Sametinget är ett framröstat parlament, men också en myndighet under Landsbygdsdepartementet med förvaltande uppgifter.

Sedan 1993 har samernas folkrättsliga ställning utvecklats och Sverige erkänner i dag en rätt till kulturell autonomi, vilket förutsätter visst självstyre. Rätten till självstyre står dock i konflikt med rollen som förvaltningsmyndighet under regeringen. Det innebär bl.a. att Sametinget inte fritt förfogar över sina ekonomiska medel och i princip har en lydnessplikt gentemot regeringen. Detta konstaterades bl.a. i utredningen ”Sametingets roll i det svenska folkstyret” (SOU 2002:77). Utredningen föreslog att frågan om ett stärkt självstyre skulle utredas vidare i en parlamentariskt sammansatt kommitté, ett förslag som tillstyrktes av de flesta remissinstanserna.

Utredningen hade flera andra förslag om hur Sametingets ställning skulle kunna stärkas och några av dem har förverkligats i och med beslut i riksdagen 2006. I proposition 2005/06:86 skriver den dåvarande regeringen att det samiska självbestämmandet tillsvidare ska ökas genom att Sametinget som myndighet successivt ges fler myndighetsuppgifter som berör samiska förhållanden. Det finns därmed inte anledning att utreda om Sametinget kan vara ett organ för självstyre. Regeringen avser

att även fortsättningsvis samråda med Sametinget om det närmare innehållet i det samiska självbestämmandet.

I en utvärdering av handlingsplanen för de mänskliga rättigheterna (SOU 2011:29) framgår att FN:s särskilda urfolksrapportör 2011 påpekade behovet av att stärka Sametingets självständighet som självstyrande organ. Rapportören rekommenderade regeringen att tillsammans med Sametinget överväga flera områden där Sametinget kan ges ökad eller t.o.m. ensam beslutanderätt. Rapportören bedömde även Sametingets dubbla roller som både folkvald församling och statlig förvaltningsmyndighet som särskilt problematiska eftersom de innebär att tinget i sin roll kan tvingas genomföra beslut i konflikt med vad det i sin roll som folkvald församling anser vara bäst för samerna.

Vi anser att det nu är hög tid att en ordentlig genomlysning görs i frågan om ett utökat samiskt självstyre och Sametingets dubbla roller. Regeringen bör därför tillsätta en parlamentariskt sammansatt utredning för att utreda ett utökat samiskt självstyre. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Rennäringslagen

Rennäringslagen, som reglerar villkoren för samebyar och renskötsel, innehåller många gamla uttryck, såsom ”husfolk”, och ett gammaldags tänkande som har tagits bort i all annan lagstiftning. Även könsdiskriminerande förhållanden uttrycks i rennäringslagen. Kvinnors villkor för eget företagande och ekonomisk självständighet påverkas negativt av juridiken kring samebyn och av rennäringslagstiftningen. Vänsterpartiets uppfattning är att rennäringslagen ska vara könsneutral.

För 13 år sedan presenterades betänkandet ”En ny rennäringspolitik” (SOU 2001:101) som innehöll förslag på att rennäringslagen skulle ersättas av två nya lagar. I förslaget har uttryck som renskötande medlem och husfolk rensats bort, men det förekommer fortfarande könsdiskriminerande inslag. Exempelvis anges det i förslaget till bestämmelse om vem som kan bli medlem i sameby att det antingen är en same som kan härleda sitt ursprung till samebyn eller make till medlem. Huruvida en maka kan bli medlem genom sitt äktenskap med en medlem framgår inte. Vidare används pronomen han uteslutande i lagtextförslaget. Utredningen föreslog även att varje myndig medlem ska få en röst, men en medlem kan begära att röstning efter renantal ska ske i vissa frågor. Vi anser dock att det är rimligt att den demokratiska principen om en röst per person även ska gälla i samebyn.

Regeringen har vid flera tillfällen under de senaste två mandatperioderna hänvisat till att förslagen i betänkandet, liksom andra betänkanden och förslag inom rennäringsområdet, bereds inom Regeringskansliet med syfte att lägga fram en samlad

samepolitisk proposition. Någon sådan proposition har dock inte lagts fram.

Vänsterpartiet anser att utredningen visserligen innehöll förbättringar jämfört med den nuvarande ordningen, men eftersom mycket har hänt sedan utredningen presenterades och vi dessutom anser att bl.a. författningsförslaget är bristfälligt ur jämställdhetssynpunkt så bör det tas ett nytt samlat grepp ifråga om samepolitiken. Det är inte minst mycket angeläget att söka minska de spänningar och konflikter som finns dels mellan renägande samer och icke renägande samer, dels mellan samers intressen av tillgång till betesmark och dylikt och företags m.fl. intresse av marktillgångar för exempelvis gruvbrytning och prospektering.

Regeringen bör därför tillsätta en utredning som skyndsamt ska återkomma med ett förslag om en samlad samepolitik. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Mia Sydow Mölleby (V)

Nooshi Dadgostar (V)

Rossana Dinamarca (V)

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Maj Karlsson (V)

Karin Rågsjö (V)

Linda Snecker (V)